

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ МОВИ ТА ПРЕДМЕТУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ НАПРЯМІВ ПІДГОТОВКИ

THE USE OF CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED METHOD FOR THE FORMATION OF ENGLISH LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF THE STUDENTS OF NON-PHILOLOGICAL SPECIALITIES

У статті порушено актуальне питання теорії і методики професійної освіти щодо формування англomовної комунікативної компетентності студентів нефілологічних напрямів підготовки на основі методики інтегрованого навчання мови та предмету (CLIL). Аналізуючи численні дослідження, присвячені використанню методиці CLIL, автори уточнюють визначені в них теоретичні положення з урахуванням сучасних імперативів щодо змісту професійної підготовки фахівців нефілологічних спеціальностей та формування англomовної комунікативної компетентності за професійними напрямами, пропонуючи умови ефективності цієї методики. Зазначається, що методику інтегрованого навчання мови та предмету слід використовувати тоді, коли наявний рівень володіння англійською мовою студентів дозволяє їм безперешкодно здійснювати мовленнєву діяльність, орієнтовно наприкінці бакалаврату та на етапі магістратури. У статті висувається і обґрунтовується теза, що для вузько спрямованої спеціалізації уявляється доцільним комбінування методики CLIL з іншими підходами до викладання англійської зі спеціальними цілями. Важливими умовами ефективності методики CLIL, які визначено та обґрунтовано у змісті статті, є використання читання фахової літератури для ознайомлення з відповідною термінологією та стимуляції англomовної усної та писемної комунікації на основі професійної тематики; залучення сучасних інформаційних цифрових ресурсів та технологій, що повинно спонукати до активізації професійної мовленнєвої діяльності студентів, організації їх самостійної та проектної роботи. Використання інтерактивних форм роботи на основі моделювання реальних комунікативних ситуацій, які є типовими для професійної діяльності майбутнього фахівця, відповідає принципам методики інтегрованого навчання мови та предмету і тому розглядається як її важливе та органічне доповнення. У контексті використання методики CLIL запропоновано та обґрунтовано ідею про необхідність систематичного повторення граматичних та лексичних блоків та активізації відповідних навичок та умінь як необхідний компонент формування англomовної мовленнєвої компетентності у професійній сфері.

Ключові слова: англійська мова зі спеціальними цілями, методика інтегрованого навчання мови та предмету (CLIL), англomовна комунікативна компетентність,

фахівці нефілологічних спеціальностей, умови ефективності методики інтегрованого навчання мови та предмету.

The article delves into an urgent issue of the theory and methodology of professional education i.e. the formation of English language communicative competence of the students of non-philological specialities using content and language integrated learning method (CLIL). Having analyzed numerous existing studies about the CLIL method the authors specify some of their fundamental theoretical principles and ideas in the context of professional training of specialists. In reference to the formation of the student English language communicative competence in their professional areas, the authors suggest certain conditions of the efficiency of the CLIL method. It is pointed out that the content and language integrated method should be employed when the current level of students English language mastery enables them to take part comfortably in all types of communicative activities i.e. presumably at the final stages of the Bachelor course and all through the Master programme. The article puts forward and substantiates the thesis that for a narrow specialization it will be reasonable to combine the CLIL method with other approaches to teaching English with special purposes. The article defines a few more conditions of CLIL method efficiency, such as: the employment of reading professional literature in order to master professional terminology and stimulation of English language oral and written communication based on professional topics; the use of modern digital resources and technologies which is supposed to activate professional communication of students, the organization of their independent study and project work. The use of interactive forms based on modelling real communicative situations, which reflects professional activities of future specialists, corresponds with basic principles of the CLIL method and thus should be viewed as its significant and integral complement. In the context of the CLIL method, it is argued in favour of the necessity of systematic review of grammar and vocabulary topics as well as activation of corresponding communicative skills as an integral component of the formation of English language communicative competence in a professional sphere.

Key words: English for special purposes, content and language integrated learning method, English language communicative competence, specialists of non-philological specialities, conditions of content and language integrated method efficiency.

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/76.31>

Ольшанський Д.В.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови та комунікації
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Кисельова І.І.,

ст. викладач кафедри германської філології
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Терещук М.О.,

викладач кафедри германської філології
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Як визначено відповідними програмними документами, які регламентують навчальний процес з іноземних мов у вищій професійній освіті, ефективність майбутньої діяльності випускників вищих

навчальних закладів забезпечується високим рівнем іншомовної мовленнєвої компетентності у відповідній сфері діяльності, здатністю виконання типових для цієї професії мовленнєвих завдань усної та писемної комунікації [1]. Відповідно,

стандарти вищої освіти та освітньо-професійні програми підготовки фахівців, для яких іноземна мова не є спеціалізацією, включають положення про необхідність формування готовності студентів до міжкультурного спілкування у професійній сфері та відповідне володіння ними принаймні однією іноземною мовою [1; 2]. Серед усіх іноземних мов, які є популярними та викладаються у середніх та вищих навчальних закладах України, англійська мова об'єктивно посідає чільне місце. У 2024 році Верховною Радою України ухвалено Закон України про застосування англійської мови у нашій державі, який повинен наблизити Україну до членства в Європейському Союзі та підвищити конкурентоспроможність українського бізнесу, науки, освіти та органів влади [3]. Цей важливий крок має надати додатковий імпульс дослідникам у галузях методики професійної підготовки фахівців різних напрямів, змісту та методики навчання англійської мови, розробників програм різного рівня, підручників на навчально-методичних посібників для вищих навчальних закладів. Тим не менш, якщо питання змісту та цілей навчання англійської мови у вищій школі на поточний момент уявляються абсолютно зрозумілими, то проблема використання ефективних методичних підходів може розв'язуватися у різні способи залежно від конкретних чинників. Як засвідчує практика викладання англійської мови у вищій школі та з огляду на вже існуючий значний науковий доробок, однією з дієвих та перспективних методик навчання англійської мови професійного спрямування дедалі стає інтегроване навчання мови та предмету (*Content and Language Integrated Learning*).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема ефективного використання методики інтегрованого навчання мови та предмету не є новою: у науковій літературі можна знайти значну кількість досліджень, присвячених її теоретичним та практичним аспектам у працях зарубіжних та вітчизняних науковців (М. Аллен, Євтушенко, Г. Гусева, Д. Дойл, Д. Марш, Л. Потенко, О. Рудичик, М. Тадеєва, О. Ходаковська та інш.)

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Тим не менш, оскільки суспільство та умови освітнього процесу під впливом різноманітних чинників перебувають у процесі постійних змін, наукові розвідки не повинні припинятися, що повинно призвести до об'єктивного переосмислення вже існуючих положень, отримання нових результатів та продукування новітніх ідей.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Відтак, стаття присвячена розгляду проблеми ефективного використання методики інтегрованого навчання мови та предмету з метою формування англомовної компетентності фахівців і тому **метою** статті визначено обґрунтування умов, за яких використання методики інтегрованого

навчання мови та предмету є доцільним та ефективним у навчанні англійської мови за професійним спрямуванням студентів нефілологічних напрямів підготовки, формування у них англомовної мовленнєвої компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методика інтегрованого навчання мови та предмету в останні роки набула значної популярності у вищій школі. У 1994 році дослідником у галузі багатомовної освіти Девідом Маршем було презентовано термін *CLIL* (від англ. *Content and Language Integrated Learning*) для позначення методики викладання і вивчення різних предметів (або окремих розділів) іноземною мовою [4]. Її зміст полягає у тому, що студенти під час навчання оволодівають знаннями з фаху, використовуючи засоби іноземної мови, а розвиток іншомовних навичок і вмій здійснюється побічно; увесь навчальний процес продиктований логікою та тематикою фахових предметів [5, с. 117]. Безсумнівними перевагами цієї методики є те, що під час навчання паралельно формуються професійні компетентності та іншомовна мовленнєва компетентність, водночас студенти ознайомлюються з фаховою термінологією англійською мовою, а також з притаманним для їхньої професійної діяльності стилем мовлення.

Важливим позитивним аспектом методики *CLIL* є те, що у навчальному процесі англійська мова виступає вже не лише як мета, але й засіб вивчення іншого курсу в межах освітньої програми, і таким чином, методика забезпечує формування сприятливого для комунікації психологічного середовища. Так, студенти читають фахово-орієнтовані тексти, вдосконалюють слуховимовні навички, реагують на побачене й почуте мовленнєвими діями, не побоюючись зробити помилку або отримати низький бал, адже послуговуються англійською мовою насамперед як інструментом для отримання інформації та здійснення комунікації. Таким чином, процес опанування англійською мовою стає більш осмисленим та мотивованим, оскільки мова є засобом вирішення конкретних завдань на різних заняттях [6, с. 69].

Деякі дослідники зазначають, що застосування *CLIL* є доречним в умовах дефіциту годин, що виділяються на вивчення іноземної мови. Таким чином, щоб забезпечити ефективне формування англомовної мовленнєвої компетентності, доводиться активізувати міжпредметні зв'язки саме у такий спосіб, тобто запроваджувати вивчення окремих фахових дисциплін або окремих тематичних блоків англійською мовою [6; 7].

Методика інтегрованого навчання мови та предмету органічно вписується у навчальний процес викладання англійської зі спеціальними цілями (*ESP*), адже у всіх відомих нам підходах до викладання англійської мови за професійними

напрямами зміст навчання конструюється відповідно до комунікативних потреб студентів, відповідно, тематика мовлення та мовні засоби добираються здебільшого з урахуванням професійної сфери спілкування. І якщо на початковому і середньому етапах у визначенні структури курсу, доборі тематики мовлення та матеріалів необхідно оцінювати їх доступність з огляду на поточний рівень студентів, то чимдалі вони просуваються в оволодінні мовою, тим більш релевантними та актуальними стають автентичні матеріали, які відображають їх професійні потреби. У процесі формування англомовної професійної компетентності студентів настає такий момент, коли викладачеві усе менш потрібно систематично звертатися до організації роботи з граматикою, пояснень окремих мовних нюансів чи спільного подолання певних труднощів розуміння, оскільки рівень студентів дозволяє їм вже без сторонньої допомоги здійснювати повноцінну комунікацію на основі оригінальних професійно-орієнтованих матеріалів.

Проте, необхідно також зазначити, що попри достатнє теоретичне обґрунтування, та доведену ефективність у практичних умовах навчання, методика **CLIL** має певні обмеження. Однією з перешкод на шляху її повсюдного застосування є недостатньо високий рівень іншомовної компетентності деяких студентів (особливо, якщо йдеться про перші курси бакалаврату), який не дозволяє окремим категоріям студентів ефективно усвідомлювати складний професійно-орієнтований матеріал. Чим старші курси та чим більш підготовлені студенти, тим менше виявляється об'єктивних бар'єрів на шляху до ефективної комунікації. З огляду на це, на нашу думку, методика інтегрованого навчання мови та предмету доречно застосувати більш системно саме на етапі магістратури або на останньому курсі бакалаврату, коли абсолютна більшість студентів демонструють готовність здійснювати комунікацію на високому рівні, зокрема, на базі автентичних матеріалів.

Також, існують небезпідставні міркування, що оскільки у процесі оволодіння студентами знаннями з предмету засобами англійської мови, англомовна мовленнєва діяльність здійснюється лише побічно (адже акцент під час навчання здійснено насамперед на засвоєнні матеріалу фахового напрямку, і лише у другу чергу – на явищах мови, що вивчається), то як наслідок, мовленнєва компетентність формуватиметься не достатньо ґрунтовно. Якщо ми виходимо з ідеї, що методика **CLIL** здебільшого буде використана на етапах навчання з прогнозованим високим рівнем володіння мовою, коли студенти вже майже не потребують сторонньої допомоги у розумінні та використанні мовних засобів будь-якої складності, то ці побоювання дещо втрачають свою актуальність. Все ж, це не виключає епізодичного звернення до

вивчення або повторення граматичного матеріалу у разі виникнення такої потреби.

Також варто звернути увагу на те, що комунікація англійською мовою у межах тематики вузько-спеціалізованих предметів, що наприклад викладаються для деяких технічних спеціальностей, суттєво відрізняється своїм характером та інтенсивністю від комунікативної діяльності у руслі навчання низки фахових предметів для таких спеціальностей, як журналістика, психологія або історія та інш. Обмеження тематики комунікації вузькими тематичними напрямами окремих спеціальностей може негативно позначитись на загальній ефективності процесу формування мовленнєвої компетентності студентів у цілому. Наприклад, майбутні математики в результаті опрацювання текстів за фахом вірогідно зможуть зрозуміти зміст матеріалів підручника з математики, взяти активну участь у науковій конференції, але у рівній мірі можна також припустити, що у ситуаціях повсякденного спілкування вони не обов'язково будуть почуватися так само впевнено. Добираючи зміст і методи навчання, ми рекомендуємо враховувати специфіку спеціальності та фахових предметів; для вузької спеціалізації уявляється доцільним комбінувати методику **CLIL** з іншими підходами до викладання англійської зі спеціальними цілями для того, щоб не обмежувати комунікацію вузькими рамками професійних тем та відповідною стилістикою і таким чином дати можливість студентам почуватися комфортніше і більш впевнено в інших комунікативних сферах.

Читання англомовної фахової літератури є одним з пріоритетних видів роботи у процесі формування англомовної мовленнєвої компетентності студентів. У процесі роботи з текстами з фаху ставляться різні цілі, одна з яких оволодіння фаховою термінологією, а друга полягає у створенні мотивів для усної та писемної комунікації англійською мовою. Наприклад, на одному із аудиторних занять студенти магістерської програми спеціальності «Реклама та зв'язки з громадськістю» читали текст про види реклами. Ця інформація не стала для них новою, адже вони вже були раніше обізнані з видами і підвидами рекламних продуктів засобами рідної мови, тому вони були повністю готові до обговорення ефективності тих чи інших видів у конкретних ситуаціях та умовах. Це стало предметом активної дискусії: студенти ділилися ідеями, наводили аргументи, відпрацьовували нові терміни в усному продуктивному мовленні. Ще одним прикладом може слугувати запропоноване студентам спеціальності «Політологія» читання тексту про форми державного управління, взятого з підручника з предмету **Political Science** для коледжів США. Позитивним результатом цієї роботи з текстом стало те, що студенти не лише активізували у своїй розумовій діяльності вже відомі їм знання

і факти, але й змогли відкрити для себе дещо нову інформацію з теми, мали змогу порівняти, як її розкрито в українських та американських джерелах, співставити окремі факти, стилістику подання, термінологію тощо. Важливим і надзвичайно корисним доповненням до цієї роботи став перегляд рекомендованих викладачем відеофрагментів з інтернет ресурсу **YouTube**, що дозволило студентам побачити певні закономірності щодо форм державного управління у політичному устрої окремих країн і проаналізувати, як це позначається на сучасних міжнародних відносинах в цілому.

Методика інтегрованого навчання мови та предмету представляє значний потенціал у плані використання сучасних інформаційних цифрових ресурсів та технологій. Говорячи про іншомовну підготовку сучасних конкурентноспроможних фахівців, ми у першу чергу маємо пам'ятати про важливість роботи з агломовними ресурсами Інтернет. У зв'язку з цим, важливим імперативом є забезпечення міждисциплінарних зв'язків, що ми проілюструємо на прикладі одного з найпростіших, але ефективних прийомів роботи. Викладач запитує студентів, які завдання чи проєкти з фахових дисциплін (або дисципліни, що викладається паралельно українською мовою) на поточний момент потребують їх невідкладної уваги, а далі пропонує опрацювати відповідні ресурси Інтернет англійською мовою разом на практичних заняттях чи в контексті самостійної роботи з метою більш якісного виконання цих завдань. Важливо підкреслити, що методика **CLIL** завжди сприяє активізації зв'язків між предметами, адже за своєю сутністю представляє міждисциплінарний підхід. Проте рівень мотивації студентів буде ще вищий, якщо вони побачать у курсі англійської мови типові та знайомі для них професійні завдання, або будуть активно та успішно послуговуватись англомовними джерелами та термінологією у розрізі базових фахових дисциплін.

У методиці інтегрованого навчання мови та предмету активно використовуються автентичні матеріали, а саме, тексти за фахом, відео та аудіо записи тощо, проте методика **CLIL** не обмежується рецептивними видами діяльності. Як вже зазначалося, рецептивна фаза (читання, аудіювання) завжди є етапом, що передує продуктивним видам роботи: усне обговорення, ділові ігри, творчі письмові завдання. У науково-методичній літературі значна увага надається інтерактивним методам навчання, суть яких полягає у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх студентів на основі відтворення реальних комунікативних ситуацій. Одним із таких ефективних методів інтерактивного навчання, який стає дедалі популярним у вищій професійній освіті, є метод проблемних ситуацій або кейс-стаді (**Case-study**) [7]. Метод

передбачає добір проблемних ситуацій, з якими студенти можуть зіткнутися у реальній професійній діяльності та які містили б декілька можливих варіантів розв'язання проблеми; проблемні ситуації повинні бути спрямовані на актуалізацію знань, умінь і навичок студентів що підлягають оволодінню. Роботу над проблемною ситуацією рекомендується здійснювати поетапно, індивідуально та у групах, під керівництвом викладача, який пропонує проблемну ситуацію, організує діяльність та керує процесом роботи на всіх етапах. Зокрема, для студентів спеціальності «Журналістика» це можуть бути ситуації інтерв'ю, проведення опитувань громадської думки, прес-конференції, журналістські розслідування, пошук інформації, підготовка медіапродукту; для студентів спеціальності «Психологія» – аналіз персональної поведінки, надання психологічних консультацій, підготовка статті до публікації, планування та здійснення виступу з презентацією для круглого столу тощо.

Продуктивна писемна мовленнєва діяльність завжди була і залишається інтегральною частиною мовленнєвої компетентності фахівця будь-якого напрямку. Навички та вміння анотативної та реферативної діяльності, написання творчих письмових робіт (есе), а для деяких спеціальностей – специфічні види професійних завдань (стаття для майбутніх журналістів, зміст рекламного продукту для майбутніх спеціалістів з реклами, стандартизовані ділові документи для економістів тощо) повинні стати об'єктом ретельної підготовки учасників навчального процесу. Робота над письмовим завданням повинна здійснюватися поетапно: використання прийомів мозкового штурму (**brainstorming**) або інтелект карти (**mind-mapping**) для прогнозування змісту та планування роботи; написання чорнового варіанту роботи (**first draft**), консультація з викладачем, внесення правок та рекомендацій для покращення форми та змісту; вдосконалення роботи та написання остаточного варіанту. Останнім часом в освітньому середовищі набула актуальності проблема плагіату, оскільки маючи доступ до різноманітної інформації та сучасних технологій в інтернеті, студенти мають технічну можливість (та інколи її використовують) виконати письмові завдання не самостійно. Серед освітян почастишали заклики взагалі відмовитись від письмових творчих робіт, адже викладачам важко проконтролювати ступінь самостійності виконаного завдання, та як наслідок, адекватно його оцінити. Проте, вважаємо, що відмова від такої ефективної діяльності є передчасною. На нашу думку, студенти вдаються до плагіату, оскільки в такий спосіб намагаються отримати вищий бал, ніж у випадку самостійного виконання. Надто об'єктивне і прискіпливе оцінювання викладачем письмових робіт на фоні загальної завантаженості підштовхує окремих недобросовісних

студентів до здійснення порушень. Тому в якості розв'язання цієї проблеми ми бачимо застосування принципу апроксимації, згідно з яким кількість допущених помилок є лише одним і навіть не обов'язково головним критерієм оцінювання робіт. Серед інших критеріїв – якісний зміст роботи, відповідність темі чи порушуваній проблемі, синтаксична та лексична складність (багатство мовлення), грамотна логіка викладу та структура роботи тощо. Якщо письмова робота не є частиною контрольного заходу, а пропонується з метою тренування, то такий підхід є цілком виправданим, адже студенти не боятимуться низьких оцінок, натомість вони будуть більш вмотивовані та налаштовані на самостійні дії.

Врешті, якими б не були ефективними види роботи з автентичними матеріалами, не слід забувати про повторення мовних явищ та формування й вдосконалення лінгвістичної компетентності. На нашу думку, такі види роботи, як систематичне повторення ключових граматичних структур та оволодіння фаховою лексикою, повинні бути включені у зміст кожної теми та змістового блоку робочої програми.

Висновки. Підсумовуючи сказане вище, визначимо умови ефективності використання методики інтегрованого навчання мови та предмету для формування англомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців:

1. Методику інтегрованого навчання мови та предмету слід насамперед використовувати на етапі магістратури, коли наявний рівень володіння англійською мовою студентів дозволяє їм безперешкодно здійснювати мовленнєву діяльність, послуговуючись автентичними професійно-орієнтованими матеріалами.

2. Врахування специфіки спеціальності та фахових предметів: для вузької спеціалізації уявляється доцільним комбінування методики **CLIL** з іншими підходами до викладання англійської зі спеціальними цілями, щоб не обмежувати комунікацію вузькими рамками професійних тем та відповідною стилістикою і термінологією.

3. Використання читання фахової літератури для ознайомлення з фаховою термінологією, а також для стимуляції англомовної усної та писемної комунікації на основі професійної тематики.

4. Залучення сучасних інформаційних цифрових ресурсів та технологій, що повинно спонукати до активізації професійної мовленнєвої діяльності студентів, організації самостійної та проєктної роботи.

5. Використання інтерактивних методів навчання на основі моделювання реальних комунікативних ситуацій, які є типовими для професійної діяльності майбутнього фахівця.

6. Систематичне повторення граматичних та лексичних блоків та активізація відповідних мовних навичок як необхідний компонент формування мовленнєвої компетентності у професійній сфері.

Наведені вище теоретичні положення та практичні рекомендації не вичерпують усі аспекти визначеної проблеми, які заплановано висвітлити у подальших публікаціях.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Програма з англійської мови для професійного спілкування. Колектив авторів: Г.Є. Бакаєва, О.А. Борисенко, І.І. Зуєнок та інші. К. : Ленвіт, 2005 119 с.

2. Затверджені стандарти вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukraini/zatverdzeni-standarti-vishchoi-osviti>

3. Закон України про застосування англійської мови в Україні URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3760-20#Text>

4. David Marsh, Anne Maljers, Aini-Kristiina Hartiala. Profiling European CLIL classrooms. University of Jyväskylä. 250 p. URL: https://arbeitsplattform.bildung.hessen.de/fach/bilingual/Magazin/mat_aufsaetze/clilprofiling.pdf

5. Рудичик О.М. Предметно-мовне інтегроване навчання як засіб підвищення мотивації до навчання. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Випуск 2 (131). Одеса, 2020. С. 116–121. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/8383/1/Rudychyk%20O.pdf>

6. Євтушенко Н.І. Використання методики предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL) у процесі підготовки студентів за спеціальністю «інформатика і мова» (бакалаврського рівня). Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. С. 68–72. URL: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/4_2020/part_2/14.pdf

7. А. Малій, Л. Морозовська, Л. Штохман. Case study як сучасний метод викладання англійської мови. Вісник науки та освіти. №5 (11). 2023. С. 180–190. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/4946/4974>